

ДІАЛОГ КУЛЬТУР В МЕТОДИЧНОМУ АСПЕКТІ (УКРАЇНСЬКО - РОСІЙСЬКО - КИТАЙСЬКІ ПАРАЛЕЛІ)

Стаття присвячена проблемі міжкультурного спілкування на заняттях з мови з китайськими студентами. Для порівняльного аналізу використовуються українські, російські, китайські мовно-культурні факти.

The article deals with the problem of cross-cultural communication at the language lessons with Chinese students. For comparative analysis Ukrainian, Russian and Chinese language and cultural elements are used.

Створення сприятливих умов для «діалогу культур» на основі взаємної толерантності, коректності та відкритості в процесі навчання іноземних громадян в Україні, зокрема при опануванні української та російської мов, - актуальна проблема сучасної методики. Йдеться про можливі контакти національних картин світу, що віддзеркалюють історію, побут, соціокультурні пріоритети конкретних народів, і також про організацію цивілізованих відносин між представниками різних національностей.

Поєднання культур, які контактують, вимагає методично продуманих і практично виправданих методів і прийомів роботи, власної технології навчання. Доброзичливість і об'єктивність аналізу, співробітництво, що базується на загальнолюдських цінностях, органічно поєднаних із цінностями національних культурно-історичних традицій, виступають ключовими моментами сучасної освіти. Такий національно-орієнтований підхід дає змогу ознайомити студентів з культурою країни, мова якої вивчається, створити методологічну основу для порівняльного аналізу країн, народів та їхніх культур.

Таким чином, потрібно переглянути усталену точку зору методистів на співвідношення рідної культури та культури, що вивчається, в навчальних матеріалах. «Взаимодействие культур возникает не только (и даже – не столько) в случае знакомства на уроках русского языка с новой для учащегося русской культурой, а и в его умении использовать собственную культуру – в самом широком понимании – в общении на русском языке, что даёт ему возможность соотносить полученную информацию о новой культуре с уже имеющейся у него на новом языке информацией о родной культуре, оценивать степень их соответствия, различия, учитывать в общении эти параметры» (6,11).

Звертання до національно-орієнтованої методики, яка враховує реальну специфіку культурно-мовної свідомості студентів, зіставлення їхньої власної та чужої культури, виявлення розбіжностей між культурами з урахуванням стереотипу сприйняття, що склався в суспільстві, руйнування спрощеного

розуміння іншої культури допомагає створити набір стратегій і тактик поведінки в різних ситуаціях. Недостатня ж міжкультурна (полікультурна) компетенція або відсутність її веде до негативного етноцентризму, який чреватий небезпекою міжкультурних конфліктів, порушень комунікації внаслідок спотворення інформації, що отримується.

Сучасні дослідники розглядають етноцентризм як людську властивість «сприймати і оцінювати життєві явища крізь призму традицій і цінностей власної етнічної групи, яка виступає в якості певного еталона» (Кон, 1983). Уникнути етноцентризму в міжкультурному спілкуванні практично неможливо. Можна значно зменшити етноцентричну упередженість, свідомо і природно втілювати ідею взаємної толерантності культур, обходячи «підводні рифи» міжкультурної комунікації (14, 266). В. Г. Костомаров, видатний фахівець в галузі лінгвокраїнознавства, імперативною умовою для міжкультурного діалогу визнає готовність зустрітися з незвичним для себе. Щоб «.. уберечься от удивления, настороженности, досады, раздражения, даже издевательской насмешки над партнёром, по возможности заранее узнать, что в его поведении может оказаться экзотическим, неожиданно смущать» (5,78). Свідоме бажання зрозуміти один одного, «вжитися» в чужу культуру сприяє взаємному спілкуванню. «Кому внимаешь, того и понимаешь.» Хибні етнокультурні стереотипи, що спотворюють «чужий світ», роблять діалог культур неможливим. Взаємоповага виникає на основі розуміння специфіки «національного образу»: національного менталітету, особливостей світосприйняття і світовідчуття, образу життя, традицій, звичаїв тощо.

Формування «доброзичливого або гнучкого етноцентризму» (7,192), коли на фоні позитивної переваги свого народу розуміють і об'єктивно оцінюють чужу культуру, досягнення чужого народу є одним із завдань викладача, що працює в іноземній аудиторії.

Сьогодні з ростом і зміцненням торгівельно-економічних, науково-технічних, комерційних, міжнаціональних контактів між Україною та Китаєм значно збільшилась кількість китайських громадян, які приїжджають до нас на навчання і роботу. Китайці по-новому відкривають для себе Україну, її народ і культуру. При цьому вони часто й густо відчувають психологічний, культурний дискомфорт від зіткнення з незвичним іншомовним та інокультурним середовищем. В той же час їхня поведінка також іноді викликає подив та нерозуміння з боку оточуючих.

Останнім часом активно вивчаються особливості китайського національного характеру, його історичні корені, традиційні чесноти – моральні та етнічні цінності народу в рамках конфуціансько-даосистського типу культури (17, 192-201).

Важливо в процесі життя, навчання та роботи в Україні знайомити китайських громадян з новими матеріалами країнознавчого і національно-культурного характеру, що стосуються здебільшого сфери повсякденного життя людини. Опанування мовних одиниць, форм і структур не завжди забезпечує коректну комунікацію в різних ситуаціях спілкування. Китайські

навчальні, довідкові матеріали, якими користуються китайські громадяни, що приїжджають до нас, створювались за межами соціокультурного контексту України та Росії, тому і не відповідають сучасним реаліям нашого життя. Наприклад, в довіднику з російської мови для китайських туристів (4) в переліку найбільш уживаних слів і виразів на тему «Продукти (в магазині, на базарі)» знаходимо доволі екзотичні, з нашої точки зору, лексичні одиниці: волосохвіст, трепанг, китайська черепаха, медуза, устриця і тому подібні. В той же час відсутні типові для нас, але незвичні і незнайомі для китайців, назви страв борщ, щі, котлети, млинці, гуляш з картоплею, окрошка, сир, сало. Обов'язково треба вказати і на зовсім різні традиції чаювання. В Китаї перевагу віддають зеленому чаю, який п'ють дуже гарячим, без цукру і заварюють або в спеціальних чайниках, або просто в чашках з кришкою. Чаювання, як правило, не є складовою трапези. Чай п'ють окремо без додаткових страв – тістечок, цукерок тощо. Обов'язково пригощають гостя чаєм одразу ж після того, як він увійшов в оселю.

Через відсутність «фонових» – позамовних, національно-культурних знань, спілкування може і не відбутися. Наводиться, наприклад, такий випадок (16, 34 – 36). На ділових переговорах російські партнери запропонували закупити в Китаї чорного чаю. Перекладач переклав назву чаю на китайську мову дослівно: чай чорного кольору (хэй ча). Не зважив на те, що в китайській мові чорний чай має лексичний відповідник червоний чай (хон ча). Тому представники китайської сторони розшукували по всій країні чай з назвою «чорний». Його знайшли в невеликій кількості, бо сорт такого чаю дуже рідкий, і має високу вартість. Природно, росіяни відмовилися купувати такий чай, що дорого коштує. І причиною була не мовна помилка, а нерозуміння національно-культурної семантики слова.

Велику роль у спілкуванні відіграє мовний етикет та норми поведінки в певних стандартних ситуаціях, специфічні паралінгвістичні засоби. Навчання основам культурного діалогу має важливе практичне значення. Наведемо деякі приклади. Китайці при зустрічі, відповідно до свого етикету, виражаючи увагу до вас, чемність, можуть, як привітання, запитати: «Куди ви йдете? Ви сьогодні поїли?» У нас це викликає здивування і ніяковість. Щоб зав'язати при знайомстві бесіду, запитують: «Скільки вам років? Де ви працюєте? Скільки ви заробляєте?» В такій ситуації знайомства українці та росіяни звичайно цікавляться погодою, розмовляють про пам'ятки міста, обмінюються враженнями, роблять один одному компліменти. Бесіду китайці супроводжують посмішками, що не залежать від теми розмови. Посмішки у китайців етикетні, виражають згоду, привітання, ввічливість, увагу. Китайський етикет вимагає мінімум жестів.

У нас не звертаються за званням, посадою, професією, як у китайців: вчитель Лі, студент Чжан, директор Бін. А наше звертання за ім'ям та ім'ям по батькові для китайців звучить по-домашньому, неофіційно і навіть неможливе. За нашими традиціями в подарованому букеті (живим) має бути непарна кількість квітів, тоді як у китайців саме парні числа вважаються

щасливими, особливо числа «6» і «8». Проте число «4» – не дуже хороше, як число «13» у європейців та американців. Колір трауру у китайців – білий, а наречена на весіллі традиційно одягнута в червону сукню. До речі, про використання кольорів та їхню символіку. В Китаї поштові скриньки завжди зеленого кольору, а у нас – синього; сигнал вільного таксі - червоний, у нас – зелений. В російській та українській культурах жовтий колір символізує сум, розлуку, зраду, хворобу, а в китайській культурі – владу, кар'єру, багатство. Проте символіка зеленого кольору однакова: молодість, надія, життя тощо .

У нас, коли гості йдуть додому, господар бере пальто і допомагає гостям одягнутися. Для китайців це незвично, вони ніяковіють, навіть ображаються на господаря. Удар кулаком по столу служить сигналом невдоволення, гніву у наших народів, а для китайців це є також жест, що виражає захоплення, похвалу. Подібних ситуацій, важливих для взаємного розуміння при спілкуванні, можна навести багато.

На заняттях з мови поряд з використанням етносоціокультурної, прагматичної інформації (про національний менталітет, особливості світовідчуття, спосіб життя, традиції, звичаї, стереотипи поведінки тощо) проводиться цілеспрямована робота над національно-культурним аспектом семантики одиниць мови: слів, фразеологізмів, афористики, що викликають низку різноманітних асоціацій (1,286-289; 2,373-374;11,59-60;12,136-138;13,190-192;15,109-110). Метафоричний зміст та конотативні відтінки цих лексичних одиниць визначають, як правило, фактори світорозуміння, світогляду народу, що виникли і розвинулися на фоні національної природи, життя та культури. Наприклад, для адекватного тлумачення і розуміння фразеологізмів використовуються такі еквіваленти та паралелі: у кишені аж гуде (укр.) – ветер свистит в карманах (рос.) – кишені порожні як після прання (кит.); майстер на всі руки (укр.) – мастер на все руки (рос.) – дві руки можуть робити 10000 справ (кит.); у степу і хрущ м'ясо (укр.) – на безрыбье и рак рыба (рос.) – коли в горах нема тигра, то і мавпа – цар звірів (кит.); як вовка боятися, так і в ліс не йти (укр.) – волков боятся – в лес не ходит (рос.) – не заберешся в лігвище тигра, не спіймаєш тигреня (кит.); на те він і кравець, щоб старий жупан носити (укр.) – сапожник без сапог (рос.) – той, хто продає віяла, обмахується рукою (кит.); як гриби по дощу (укр.) – как грибы после дождя (рос.) – подібно весняним паросткам бамбука після дощу (кит.); крапля в морі (укр.) – капля в море (рос.) – одна волосинка із шерсті дев'яти буйволів (кит.); залізна завіса (укр.) – железный занавес (рос.) – бамбукова завіса (кит.), із вогню та в полум'я (укр.) – выйти з пучини дракона та увійти в лігвище тигра (кит.).

В українських та російських прислів'ях актуалізуються такі слова- образи як вовк, ліс, кінь, кіт, хліб, сіль, бог та інші, а в китайських - типові образи тигра, дракона, черепахи, гори, дерева, неба тощо.

Про відчуття страху українець скаже: душа аж у п'ятах, у страху очі великі, серце упало, кров холоне в жилах; росіянин – душа в пятки ушла, у страху глаза велики, сердце упало, кровь стынет (леденеет, холодеет) в жилах, а китаєць: сердце і жовчний міхур лопнули, на серці страх, жовчний міхур

тремтить, печінка і жовчний міхур розриваються. Китайська медицина виникнення і розвиток хвороб зв'язувала з впливом певних емоцій на певні внутрішні органи людини: від почуття страху страждає жовчний міхур, від гніву, люті - печінка і серце, що виявилось в національній специфіці даних фразеологізмів.

Однакові поняття в уявленні українців та китайців можуть породжувати різні асоціації, створювати різні метафоричні смисли. Китайцю важко зрозуміти прислів'я «Яблуко від яблуні недалеко падає (далеко не відкочується)» в значенні «успадкувати від родичів погану рису характеру». Це пояснюється тим, що метафоричний образ яблука в китайській мові має завжди позитивний зміст, характеризує все прекрасне в житті. А в нашому прислів'ї слово «яблуко» несе негативну конотацію, що суперечить китайській мовно-культурній традиції. Вовк в українській та російській культурах уособлює не тільки жорстокість, злість, а й силу, витривалість. Проте для китайців він тільки хижак в негативному значенні. Тому прислів'я «Вовк ноги годують» (що значить: власною працею добувати засоби для існування) китайці логічно тлумачать так: чим більше буде бігати вовк, тим більше буде жертв серед худоби або людей. В нашій мовній культурі слово ліс може означати щось загадкове, мати деяке негативне забарвлення («Чужа душа – темний ліс»). В Китаї лісів мало, тому деревина особливо цінується як будівельний матеріал і паливо. В народі говорять: Якщо зберегти ліс в горах, не будемо терпіти від нестачі дров. Тому прислів'я «Що далі в ліс, то більше дров» (про складності, труднощі, які поступово наростають) носії китайської культури розуміють так: чим більше прикладено зусиль, тим краще успіхи. Прислів'я «Каші маслом не зіпсуєш» буде для них дуже дивним, бо китайці їдять кашу не з маслом, а з салатом, причому китайський вираз «сьорбати кашу» означає злиденне життя. Східні слов'яни шанобливо ставляться до цієї популярної страви, про що свідчать прислів'я і приказки: Каша – то матір наша, мало каші з'їв, каші не звариш (під час перемир'я колишні вороги варили кашу і разом з'їдали її на знак дружби і довіри).

Цікаво можна організувати роботу з усталеними виразами, які містять оніми з яскравим культурним компонентом в семантиці: географічні назви, власні імена. Розтлумачивши зміст українських (російських) прислів'їв, виразів, пов'язаних з культурними фактами історії, народного побуту, таких, наприклад, як Язик до Києва доведе, викинути ідола в Дніпро, важка шапка Мономаха, козак Мамай, ехать в Тулу со своим самоваром, Демьянова уха, можна по аналогії залучити для аналізу китайські приказки, афоризми, типу Щасливий той, хто народився в Сучжоу, жив в Ханчжоу, їв в Гуанчжоу, помер в Лючжоу. Зміст прислів'я можливо зрозуміти, якщо знати про історично-культурні, географічні особливості цих місць. Сучжоу славиться своїми архітектурно-парковими ансамблями, старовинними садибами. Ханчжоу ще древні китайці називали «земним раєм» за його чудові природні краєвиди та теплий вологий клімат. Гуанчжоу по праву вважається столицею китайської кухні, що відзначається буйною фантазією своїх кухарів, які

несподівано поєднують різні продукти, пропонують оригінальні способи приготування їжі.

В навчальній роботі доцільно використовувати багаті можливості національної символіки (рослинної, тваринної тощо), що виникла на основі фольклорно-поетичних, літературних, історико-культурних традицій, активна в масовій свідомості носіїв мови і притаманна фоновим знанням сьогодні. Наприклад, національними символами України, її оберегами є Дніпро-Славутич, тополя, верба, калина, євшан-зілля, рушник, писанка, вишиванка, російськими – Волга, береза, хлібна нива, тріпка, самовар, ведмідь, у китайців, за народними уявленнями, етнокультурно маркованими є бамбук, дракон, фенікс, панда, черепаха, тигр. В Україні калина – образ вродливої дівчини, жінки, символ рідної землі, батьківщини; верба, тополя – символ домівки, рідного краю; барвінок – символ юності, першого кохання, чистоти, а також пам'яті; соняшник – вираження життєлюбства, ознака типово українського пейзажу; вишневий (яблуневий) сад – символ домашнього вогнища; сокіл – символ юнака, козака, чоловічої краси, розуму. У Китаї квітка півонії символізує знатність і багатство; бамбук, що колихається на вітру, – стійкість і мудрість; зелена сосна, яка чипляється своїми коренями за скелі, – довголіття і стійкість до життєвих негараздів; персик – символ безсмертя, дика слива уособлює вірну дружбу, а плід граната натякає на численне потомство. Фантастичний дракон – дуже могутня істота – панує над дощем, громовицею, водною стихією, зв'язан з підземними силами, він є символом держави, верховного правителя, Цилінь – також фантастична тварина, одноріг – втілює гуманність, людинолюбство.

Факти несхожості, своєрідності культур викликають особливу зацікавленість іноземців. Тому добирати навчальну інформацію треба в цьому напрямку. Від опрацювання матеріалів української та російської культур до роботи з фактами, пов'язаними з рідною культурою студентів, – така послідовність презентації навчальних матеріалів та їхньої методичної обробки. В процесі такої роботи студенти усвідомлюють явища української та російської культур і роблять перенос на свої національні традиції і явища рідної культури. Формування фонових знань, розширення культурного тезаурусу тих, хто навчається, – один із складників освітньої, виховної роботи. При навчанні іноземців обов'язково слід урахувувати особливості їхньої національної системи освіти, специфіку національних лінгвометодичних традицій [18].

Отже, знання і адекватне реагування на комунікативну поведінку партнерів, терпиме ставлення до відмінного від рідної культури, в цілому, володіння етносоціокультурною, прагматичною інформацією – запорука успішного спілкування в навчальному процесі.

Список літератури

1. Бахтіярова Х. Ш., Лю Бан Лі. Ставлення та розвиток методики викладання російської мови як іноземної у вузах КНР // Мова і культура. – К., 2000. – Т.2. – Вип.2. – С. 283–289.
2. Ван Ли Мей, Терещенко Л. К вопросу о сравнительном анализе семантического объёма эмотивной лексики в русском и китайском языках // Теория и практика русистики в мировом контексте. Тезисы. – М.: РУДН. – 1997. – С. 373-374.
3. В. В. Воробьёв. Лингвокогнитивное сознание русской языковой личности //Лингвострановедческий (культурологический) аспект в изучении и преподавании русского языка. – М.: МАПРЯЛ, 1997. – С. 40 - 43.
4. Ген Цзин, Ван Ци. Краткий практический справочник по русскому языку. – Пекин: 1992.
5. В. Г. Костомаров. Русский язык в современном диалоге культур // Русский язык за рубежом. – 1999. – №4. – С.77–85.
6. В. Г. Костомаров, Ю. Е. Прохоров, Т. Н. Чернявская. Язык и культура. Новое в теории и практике лингвострановедения. – М.: МАПРЯЛ, 1994. - 48 с.
7. В. С. Кукушкин, Л. Д. Столяренко. Этнопедагогика и этнопсихология. Ростов-на-Дону.: Феникс. - 2000. - 444 с.
8. В. С. Куликов. Китайцы о себе. - М.: 1989. - 256 с.
9. Ли Хайжуй. Круиз по Китаю - дело вполне осуществимое. - Пекин.: 1998. - 164с.
10. В. и Е. Нестеровы. Поднебесная: от «Корефана» до «Хеллоу» // Вокруг света. - 2000. - №№8-10.
11. Г. В. Онкович, Ван Чао Джон, Пендж Шао Бен. Соціальні стереотипи як мовленнєві стимулятори // Мова і культура. - К., 1998. - Вип. 5. - С.59-60.
12. Ж. С. Питиримова. Об особенностях лексического анализа художественного текста в китайской аудитории // Национально-культурный компонент в тексте и в языке. - Минск.: 1994. - Ч.П. - С.136-138.
13. Сунь И. Сема оценки русских фразеологизмов в сопоставлении с китайскими //Лингвострановедческий (культурологический) аспект в изучении и преподавании русского языка. - М.: МАПРЯЛ, 1997. - С.190-192.
14. Е.В.Тарасова. «Подводные рифы» межкультурной коммуникации // Мова і культура.- К., 2000. - Т.3. - Вип.1. - С. 266-272.

15. Харченкова Л. И. Технология обучения РКИ в условиях диалога культур (русско-китайские параллели) // Русский язык и литература в современном диалоге культур. - М.: МАПРЯЛ, 1994. - С.109-110.

16. Чжан Цзин. Культурологический аспект преподавания русского языка на интенсивных курсах для деловых людей в Китае // Русский язык за рубежом. - 1995. - №1. - С.34-36.

17. И. Я. Ясницкая, О. М. Виктор, О. Т. Майстренко. Социокультурные приоритеты в китайском обществе: традиция и современность // Мова і культура. - К., 2000. - Т.1. - Вип.2. - С.192-201.

18. И. Е. Бобрышева. Учет национальных лингвометодических традиций в обучении русскому языку иностранцев (на примере Китая). - М., 2001. – 114 с.